

Výklad Svätého písma: hermeneutický model založený na teórii štyroch kultúr

Peter DUBOVSKÝ SJ

Od čias, keď prví autori Písma napísali prvé riadky, po dnešného čitateľa, ktorý drží v rukách slovenský preklad Písma, uplynulo nielen niekoľko tisícročí, ale sa vystriedali mnohé politické zriadenia a kultúrne smery. Svet, v ktorom vznikalo Písmo, je pre mnohých moderných čitateľov ťažko pochopiteľný a niekedy až morálne neprípustný¹.

Z tohto dôvodu je dôležité predovšetkým správne pochopiť prostredie, v ktorom Písmo vzniklo, jeho náboženský svet, jeho hodnotový systém a jeho spoločensko-politické usporiadanie. Situáciu s vysvetľovaním Písma však ešte viac komplikuje skutočnosť, že Písmo nevzniklo v jednom okamihu, ale je produktom viacerých generácií, ktoré — rovnako ako prví autori — boli inšpirované Duchom Svätým a upravili alebo pridali niektoré časti Svätého písma. Tak okrem pochopenia prostredia, v ktorom Písmo vzniklo, je nevyhnutné poznať aj prostredie, v ktorom sa Písmo redigovalo a odovzdávalo z generácie na generáciu. Napokon, ak Písmo nemá zostať len hodnotným svedkom o živote minulých generácií, ale má sa stať živým Slovom aj pre našu generáciu, musia vysvetľovatelia Písma brať do úvahy aj súčasný svet, jeho otázky a problémy, t.j. svet, ktorému chceme ohlasovať Božie slovo. Tieto okruhy otázok patria do vedeckej disciplíny, ktorá sa nazýva hermeneutika. D. E. Klemm definuje hermeneutiku ako „teoretický a metodologický proces porozumenia významov obsiahnutých v písaných alebo hovorených znakoch“².

¹ Ako príklad môžeme uviesť úryvky z neoasýrskych análov. Asýrski králi sa chválili, koľko ľudí stiahli z kože, koľko miest zrovnali so zemou a koľko civilov odviekli do zajatia. Ťažko si vieme predstaviť, ako súčasní politici stavajú svoju politickú kampaň na ukrutnostiach spáchaných na civilnom obyvateľstve.

² KLEMM, *Hermeneutics*, 497.

Cieľom nasledujúceho textu je predstaviť nový hermeneutický model prof. John O'Malleyho³, ktorý sa nachádza v jeho syntetickom diele *Štyri kultúry Západu*⁴. Táto celoživotná syntéza prof. O'Malleyho sa zrodila pri štúdiu homílií pápežov zo 16. a 17. stor. po Kr., ktoré boli silne poznačené polemikou medzi Lutherom a Erazmom. O'Malley si všimol, že v tejto polemike sa stretli nielen dva rozdielne svety dogiem a náboženských právd, ale aj dva rozdielne prístupy k životu, ktoré O'Malley nazýva kultúrami⁵.

O'Malley skúmal túto hypotézu niekoľko desaťročí a prišiel k záveru, že v dejinách kresťanstva sa stretajú štyri takéto kultúry: prorocká, akademická, humanistická a umelecká. Na zdôraznenie rivality medzi nimi používa O'Malley dobre známy protiklad: Atény verzus Jeruzalem. O'Malley vkladá prorockú kultúru do Jeruzalema a jej predstaviteľmi sú starozákonní proroci. Atény sú podľa O'Malleyho kolískou ostatných troch kultúr. Filozofi a vedci ako Aristoteles a Platón sú reprezentantmi akademickej kultúry, básnici a rečníci ako Homér, Cicero a Vergílius reprezentujú humanistickú kultúru a umelci ako Feidas, Polykleitos a Praxiteles zastupujú umeleckú kultúru.

O'Malley si je vedomý limitov svojho modelu, a preto pripodobňuje tieto kultúry ku Golfskému prúdu. Takéto prúdy sú zodpovedné za pohyby vôd v oceáne, ale nie sú samotným oceánom⁶.

Aplikácia tohto modelu na štúdium Písma ponúka čitateľovi kľúč k porozumeniu, prečo sú dejiny biblickej interpretácie poznačené toľkými nedorozumeniami, ktoré často vyústili do rozdelení a vojen. Ďalším prínosom je, že tento model môže slúžiť ako kompas. Študujúci Písmo dnes stoja pred neprehľadným labyrintom metodológií, ktorých zvládnutie si vyžaduje celý ľudský život. Snahy moderných exegetov ponúknuť metódu, ktorá by bola

³ John O'Malley je emeritným profesorom na Weston Jesuit School of Theology, Cambridge, USA. Po ukončení svojej formácie študoval na Harvardskej univerzite dejiny. Za svoju akademickú činnosť bol odmenený trinástimi čestnými doktorátmi a viacerými medzinárodnými vyznamenaniami. Jeho činnosť sa neobmedzila len na akademickú dráhu, ale počas niekoľkých desaťročí bol aktívne činný vo formácii seminaristov.

⁴ O'MALLEY, *Four cultures*.

⁵ Pod termínom kultúra rozumie O'Malley sebaurčujúce konfigurácie symbolov, hodnôt, temperamentov, modelov myslenia, čítania, správania a vyjadrovania.

⁶ O'Malley si je vedomý, že tento koncept kultúry nezahŕňa všetko, čo súčasný človek chápe pod pojmom kultúra. Jeho pojem kultúry napríklad neberie do úvahy etnické kultúry, ako sú keltská, slovanská kultúra a pod. Takisto tento koncept kultúry nezahŕňa kultúru biznisu, atď.

autoritatívna, sa skončili neúspechom, jedna veľká biblická syntéza padala za druhou. Každý, kto si otvorí odborné komentáre k Písmu, narazí na neprehľadné množstvo detailov a na mnohoraké často vzájomne si protirečiace vysvetlenia. Na druhej strane sotva môžeme očakávať, že cirkevné authority vynesú autoritatívny uzáver na interpretáciu každého jedného slova Písma alebo sa budú vyjadrovať k problémom hebrejskej gramatiky. Použitie modelu Johna O'Malleyho nemá za cieľ rozseknúť gordický uzol modernej exegézy a predstaviť jednu z ďalších syntéz, ale skôr umožňuje začiatočníkom, ale aj pokročilým usporiadať si rôzne interpretačné modely, počnúc deuteronomistickou školou až po moderných exegetov, kazateľov a cirkevných učiteľov, poukázať na zdroj napätí a načrtnúť cestu možnej spolupráce.

I. Štyri kultúry

Na lepšie pochopenie týchto kultúr si dovoľím uviesť nasledujúci imaginárny príklad. Predstavme si štyroch reprezentantov štyroch kultúr, ktorí sa chcú slovníkom svojej kultúry vyjadriť k aktuálnej téme umelej interrupcie. Všetci štyria sa zhodujú v tom, že umelá interrupcia je neprípustná, každý to však vyjadrí iným štýlom.

Predstavitel' prorockej kultúry bude používať argumenty z Písma, v Desatore stojí: „Nezabiješ!“ Potrat je zabitie dieťaťa, a teda je to vražda a priame prestúpenie Božieho príkazu. Ďalej sa bude odvolávať na pápežské encykliky a výroky kardinála J. Ratzingera. Jeho štýl bude obsahovať výstrahy a varovania nielen proti priamemu vykonávaniu potratov, ale aj napomenutia a právne sankcie voči tým, ktorí spolupracujú pri ich vykonávaní. Potrat je ťažký hriech a každý, kto sa ho dopustí alebo na ňom spolupracuje, uvaľuje na seba cirkevné sankcie.

Predstavitel' akademickej kultúry pristúpi k problému z inej pozície. Najskôr bude definovať, čo znamená termín umelá interrupcia. Predloží etymológiu termínu a prehľad sociologických a náboženských postojov k tejto téme v dejinách ľudstva a kresťanstva. Potom urobí štatistický prieskum, ktorý poskytne údaje o tom, či sa množstvo potratov zvyšuje alebo znižuje, v ktorých vekových a sociologických skupinách sa potraty najčastejšie vyskytujú a bude analyzovať motivácie, ktoré ľudia uvádzajú ako dôvod na potrat. Nakoniec sa bude zaoberať možnými riešeniami, koľko sirotincov treba postaviť, ako treba

zreorganizovať sociálne infraštruktúry, aby boli schopné ponúknuť adekvátnu výchovu odvrhnutých detí a pod.

Predstavitel' humanistickej kultúry nebude hľadať presné definície a štatistiky a už vonkoncom nebude používať jazyk napomenutí a hrozieb. Naopak, bude hľadať spoločné východiskové body medzi zástancami a odporcami potratov, ako sú napr. hodnota a krása života, t. j. hodnoty, ktoré zdieľajú ľudia rozdielnych vyznaní a postojov. Pomocou svojej rétoriky bude viesť svojich poslucháčov k zážitku, počas ktorého sa nadchnú pre život. Na druhej strane, predstaviteľ tejto kultúry bude poukazovať na komplexnosť tohto javu. Bude sa snažiť ukázať, že napriek tomu, že smrť nenarodeného dieťaťa je *de facto* vraždou, na etickej úrovni nie je to isté, či vykonávatel'kou potratu bolo šesťnásťročné dievča, ktoré bolo znásilnené a bojí sa, že by ju otec vyhnal z domu, lebo zradila jeho štýl výchovy, alebo je ňou dobre situovaná žena v strednom veku, ktorá sa rozhodne pre interrupciu, lebo nechce stratiť líniu.

Predstaviteľ umeleckej kultúry pristúpi k problému z inej strany. Prostriedkom, ktorým vyjadrí svoj postoj, nebudú slová, ale obraz alebo maľba, ktorú nazve „Nemý výkrik“, „Výčitka matky“ a pod. Bude to symbolická liturgia za nenarodené deti, kde v tichu chrámu budú horieť sviece. Budú to symbolické pochody a gestá na štýl proroka Jeremiáša, koncerty a divadelné hry vyjadrujúce hrôzu odvrhnutia dieťaťa.

Z tohto príkladu vyplýva, že ten istý postoj voči umelej interrupcii môže byť vyjadrený štyrmi rozdielnymi štýlmi, ktoré nie sú len otázkou rozdielnych argumentov, ale vyjadrujú životný štýl človeka. John O'Malley cituje francúzske príslovie *Le style, c'est l'homme même*⁷. Prirodzene, kultúra, ktorej jazykom je vyjadrený určitý postoj, má vplyv aj na to, ako daný poslucháč tento argument prijme. Pre človeka, ktorému je bližšia akademická kultúra, apelovanie na Desatoro a na názory cirkevných autorít nebude dostatočným argumentom a tento spôsob argumentovania ľahko nazve klerikalizmom. Naopak, pre človeka, ktorý je doma v prorockej kultúre, rozlišovanie medzi motívmi humanistu bude znieť ako liberálny postoj koketujúci s hriechom.

V nasledujúcich odsekoch zhrnieme základné charakteristiky jednotlivých kultúr a poukážeme na ich vplyv pri vysvetľovaní Písma. Ďalším cieľom bude identifikovať state Písma, ktoré sú charakteristické pre danú

⁷ Doslovný preklad: „Štýl je samotný človek.“

kultúru, a tak poukázať, že všetky štyri kultúry sú časťou inšpirovaného kánonu Katolíckej cirkvi. Nakoniec, autor bude hľadať, ako sa jednotlivé kultúry prejavili v tradícii výkladu Písma.

Prorocká kultúra

Podľa Johna O'Malleyho je to kultúra, ktorá káže, protestuje, napomína, hrozí. Poukazuje na kompromisy, zradu, nevernosť a korupciu kňazov a kráľov. Nachádzajú v nej však svoje miesto aj puritáni, fundamentalisti, križiacke výpravy a pod. Základný postoj tejto kultúry je buď-alebo, buď si s nami, alebo si proti nám. Jej ideálom je mučeník, ktorý je ochotný položiť vlastný život za vieru a za svoje presvedčenie. Životný štýl tejto kultúry zdôrazňuje asketizmus, čistotu a absolútnu dôveru v Boha. Jej naplnením je posmrtný život, pozemský život je len *lacrimarum valle*. Prorocká kultúra nepozná kompromisy a dialóg, spôsobom argumentácie je apelovanie na Božiu vôľu (toto je Božia vôľa, takto je to vo Písme, takto to hovorí Boží zákon). Tento spôsob argumentovania pokladá racionálne a logické argumenty za druhoradé. Prorocká kultúra rada pracuje v dichotómiach: Kristus-Anti-Kristus, Boh-satan, telo-duch, vlastenec-zradca, človek sa musí rozhodnúť, lebo medzi týmito dvoma pólmi je priepasť. Tento ideál nie je pre mnohých, ale skôr apeluje na tých vyvolených, ktorí sú ochotní zriecť sa všetkého a ísť za Ježišom.

Do kánonu Písma si našli cestu mnohé knihy a state, ktoré sú charakteristické pre tento typ kultúry. Výstižným príkladom je opis mučeníckej smrti siedmich bratov, ktorí odmietli jesť bravčové mäso (1 Mach 7), požiadavka vyhubiť kanaánske národy ostrím meča (Dt 7; Joz) a Finésovo zasadenie sa za čistotu Izraela, keď neváhal prebodnúť svojho súkmeňovca, ktorý obcoval s Madiánčankou (Nm 25,6-15). V deuteronomistickej literatúre je táto kultúra vyjadrená v podobe varovaní (Dt 8,11-20) a výstrah (Dt 12,29-31). Hrozby starozákonných prorokov a Jána Krstiteľa adresované kráľom, kňazom a pospolitému ľudu sú azda najvýstižnejšou formou tejto kultúry (napr. Iz 1; Lk 3). V Novom zákone sa prorocká kultúra prejavuje v nekompromisných rečiach, ktoré Ježiš adresoval farizejom (Lk 11,37 – 12,3). V Pavlových listoch sa postoj tejto kultúry odzrkadľuje v jeho známom výroku: „Lebo čo je u Boha bláznivé, je múdrejšie ako ľudia, a čo je u Boha slabé, je silnejšie ako ľudia.“ (1 Kor 1,25, porov. 1 Kor 1,26 – 2,16).

Táto kultúra považuje Písmo za zjavené Božie slovo, absolútnu pravdu, ktorá sa musí brať taká, aká je, t. j. doslovne. Písmo obsahuje múdrosť, ktorá

d'aleko prevyšuje múdrosť tohto sveta. Podľa Luthera ľudská múdrosť je prostitútka, preto zakladá všetko na múdrosti pochádzajúcej zo zjavenia (*sola Scriptura*). Akékoľvek vysvetľovanie je zried'ovanie Písma, Písmo je návod na život, treba si ho otvoriť a hľadať v ňom odpovede na všetko. Čokoľvek protirečí Písmu, je pokladané za pokušenie.

V dejinách interpretácie Písma je tento štýl vysvetľovania dobre známy. Prvým dokladom je existencia knihy Deuteronomium (Piata kniha Mojžišova), ktorej cieľom je podať tradíciu novým jazykom. Mnohí exegéti uvažujú, že aspoň časť tejto knihy môže byť datovaná do obdobia Joziášovej reformy, ktorá spočívala v reformácii kultu a v odstránení modloslužobných praktík. Pre tento typ reformy je charakteristický deuteronomistický štýl výziev, hrozieb a apelovania na Božiu silu. V Kumránskych zvitkoch nachádzame podobný štýl, ktorým je vykladaný prorok Habakuk. Je to jednoznačné označenie nepriateľa (Rimanov) a rozdeľovanie ľudí na tých, ktorí patria Beliálovi, a tých, ktorí patria Učiteľovi spravodlivosti. Veľmi dobrým príkladom takéhoto štýlu sú aj testamenty patriarchov (Testament dvanástich patriarchov – 2. stor. pred Kr., Jóbov testament – 1. stor. pred Kr. až 1. stor. po Kr., Testament troch patriarchov – 2. – 3. stor. po Kr., atď.). Tento štýl je prítomný u cirkevných otcov (Tertulián, Augustín) i v nespočetných homíliách a asketických príručkách stredoveku a novoveku.

Akademická alebo profesionálna kultúra

Podľa Johna O'Malleyho pre akademickú kultúru je charakteristický určitý spôsob získavania vedomostí, jej základným postojom je kritickosť ku všetkému. Štýl je analytický, jeho základom je diskusia a kladenie otázok, na otázky odpovedá argumentmi, dôkazmi alebo hypotézami. Ak prvá kultúra apelovala na Božie zjavenie ako na zdroj pravej múdrosti, akademická kultúra sa pýta, čo je to zjavenie, ako sa definuje Božie zjavenie, aké typy zjavenia existujú, ako sa zjavenie chápalo v dejinách, aká je etymológia slova zjavenie. Cieľom tejto kultúry je dôkladne analyzovať každý jeden bod, presne definovať pojmy. Výsledkom analýz nie je kázeň ani pápežská encyklika, ale monografia, prednáška, hĺbková analýza alebo seminárna práca. Motorom akademickej kultúry je túžba po vedomostiach, snaha poznať stále viac a viac, objavovať nové horizonty, nové perspektívy. Živnou pôdou pre túto kultúru je univerzitný svet, jej pracovnými dielňami sú knižnice, laboratóriá a výskumné centrá, pulpitom sú profesorské katedry a vedecké kongresy. Askézou tejto kultúry nie je pôst, ale dlhé roky ťažkého štúdia. Profesionálna kultúra je tiež len pre určitý

počet vyvolených, ktorí prejdú cez prijímacie skúšky a sú schopní napísať diplomovú alebo doktorandskú prácu. Diplom a titul získaný na konci štúdií alebo odborných seminárov je znakom kompetentnosti v danej oblasti. Táto kultúra produkuje úzko špecializovaných odborníkov, ktorí sú vysoko kompetentní v určitých oblastiach, ktorí ovládajú metódy a sú schopní posunúť vedu dopredu.

Hľadanie stôp modernej exegézy v knihách Písma sotva prinesie nejaký úžitok. Avšak akademický prístup k životu nebol biblickému svetu neznámy. Najdôležitejším svedkom tejto mentality je existencia starovekých mudrcov a ich diela (Kniha prísloví, Qohelet). Niektorí exegeti tvrdia, že vychovávanie k múdrosti sa uskutočňovalo v školách. V každom prípade, jednou z charakteristík starovekého mudrca bola schopnosť rozpoznávať rôzne rastlinné a živočíšne druhy, tvoriť príslovia a porekadlá. Prítomnosť tejto kultúry v kánonických knihách Písma sa môže ukázať aj na obraze stvorenia v Gn 1, ktorý je v súlade s vtedajšími vedeckými poznatkami o vesmíre (primitívna veda, pozri ďalej). Ďalším svedkom akademického sveta je existencia právnych systémov kníh Exodus, Levitikus a Deuteronomium. V Novom zákone je takýto typ argumentácie prítomný v Liste Hebrejom, ktorý používa logické dôkazy a Starý zákon ako základ svojho argumentovania.

Ako pristupuje akademická kultúra k Písmu? Pre ňu je Písmo materiálom, ktorý musí byť dôkladne analyzovaný. Výklad Písma sa stáva exaktnou vedou, kde existuje len dobrý alebo zlý argument. Každý argument, každá teória je vystavená kritike iných vedcov. Skutočnosť, že Písmo sa študuje v univerzitnom prostredí, na jednej strane umožňuje vedcom používať techniky nedostupné iným kultúram, na druhej strane Písmo je často študované bez akéhokoľvek vzťahu k viere. Kompetentnosť v Písme nie je definovaná vysviackou, ale znalosťou jazykov a exegetických metodológií.

Kritické štúdium Písma má dlhé dejiny, ich štúdium presahuje rámec tejto práce⁸. Rozhodujúcim momentom bolo dielo Juliusa Wellhausena (1844-1918). Narodil sa v rodine luteránskeho kňaza, študoval v Göttingene a pôsobil ako profesor v Halle, v Marburgu a v Göttingene. Analýzy Wellhausena⁹ a jeho predchodcov ukázali, že Pentateuch nemôže pochádzať od jedného autora, ale

⁸ V slovenčine sa stručné zhrnutie tejto problematiky nachádza v učebných textoch RINDOŠ, *Exegetický kľúč*, 21-40.

⁹ WELLHAUSEN, *Composition des Hexateuchs*.

je to kompozičné dielo, zložené z viacerých prameňov. Napriek tomu, že Wellhausenovo dielo bolo kritizované z pastoračných dôvodov, otvorilo bránu kritickému štúdiu Písma. Bol to pokus aplikovať na Písmo metodológie používané v profánnych vedách. Nová terminológia, ktorú vytvorila táto skupina nemeckých vedcov, prešla do štúdia Písma a dodnes sa zachováva ako napr. *Redaktionsgeschichte*, *Sitz im Leben*, *Formgeschichte* a *Gattung*. Ďalšia skupina vedcov sa začala pýtať na historickú hodnotu Písma, a tak s prvými archeologickými objavmi v Iraku a v Izraeli sa začala kriticky vyhodnocovať historická hodnovernosť niektorých statí, ako dobytie Jericha a pod. Katolícka cirkev dlho zostávala v podozrení voči týmto metodológiám, zväčša praktizovaným protestantskými vedcami. V roku 1890 rehoľa dominikánov založila *Ecole Biblique et Archéologique Française* a o pár rokov neskôr Svätý Otec zveril jezuitom Pápežský biblický inštitút v Ríme (1909). Obe inštitúcie urobili prvé a doteraz vysoko oceňované kroky na poli biblickej archeológie, dejín a exegézy. V roku 1956 bola vydaná Jeruzalemská Biblia, ktorej poznámky sledovali teóriu prameňov. Nasledovali encykliky, a dokonca aj dokument Druhého vatikánskeho koncilu, ktoré poukazovali na to, že nové metodológie nenarúšajú *depositum fidei*.

Avšak diachronické metódy nemeckej exegetickej školy si získali až príliš veľkú popularitu a stali sa prakticky jedinou vedecky akceptovateľnou analýzou. Fragmentovanie biblických textov viedlo k tomu, že každý riadok sa štiepil na desiatky prameňov, ktoré utvárali Písmo. Takéto prehnané štiepenia vyvolali prirodzenú protireakciu, diachronne metodológie boli odvrhnuté a k textu sa začalo pristupovať ako k celku. Nové synchronne metodológie si začali nachádzať svoje miesto vo vedeckom svete: naratívna a rétorická analýza sa vyformovali na najdôležitejšie nové postupy. Stihol ich však podobný osud ako predchádzajúce, absolutizovanie akejkoľvek dobrej metódy vyvolá protireakciu. Nové objavy v sémantike a lingvistike vytvorili ďalšie nové odvetvia, ako historická gramatika, komparatívna lingvistika a pod. Od čias prvých archeológov, ktorí boli viac dobrodruhovia ako vedci, sa archeológia osamostatnila a vytvorila vedecký odbor – archeológia Blízkeho východu, ktorý sa stal nezávislým od Písma. Súčasný svet biblickej exegézy je poznačený znovuoživením diachronných metodológií a od študentov exegézy sa vyžaduje, aby poznali jazyky a techniky, ktorých zvládnutie je celoživotnou záležitosťou.

Humanistická kultúra

Podľa Johna O'Malleyho je to kultúra veľkolepých literárnych diel (Homér, Vergílius, Cícero). Vzdelanie sa dosahuje štúdiom rétoriky, literatúry, poézie a drámy. Avšak cieľom tejto kultúry nie je štúdium na spôsob akademickej kultúry, ale *paideia*. Človek humanistickej kultúry medituje nad všeobecne uznávanými ideálmi, ako sú láska, dobrota, úcta k človeku a k prírode stvárnenými v literárnych dielach, a dáva sa nimi pretvárať. Šíritelia tejto kultúry nie sú učitelia, ale skôr formátori a vychovávatelia. Jej ideálom bol klasický gentleman. Základným kameňom humanistickej kultúry je *heuréka-skúsenosť*. Jej domovom boli kolégiá a klasické gymnáziá. Jej vplyv nachádzame napr. v diskusiách pri čaji zachytených v dielach Tolstého. Humanistická kultúra nepotrebuje presné definície. Naopak, má rada mnohoraké vysvetlenia, vrstvy v tradíciách, dvojznačnosť a napätie. Vychovávatelia vedú svojich žiakov k chápaniu komplexnosti života. Morálne rozhodnutia tejto kultúry nie sú buď-alebo, ale sa zdôrazňuje, že každá minca má aspoň dve strany. Čo je dobré pre jedného, nemusí byť dobré pre druhého. Výrečnosť a pekne formulované vety sú viac ako nudné frázy s dobrým obsahom. Dôležité je hľadať to, čo nás spája, a nie to, čo nás rozdeľuje.

Rovnako ako dve predchádzajúce kultúry, aj humanistická kultúra si našla svoju cestu do kánonu Písma. V Starom zákone nachádzame tú istú udalosť podanú z dvoch pohľadov. Vo štvrtej kapitole Knihy sudcov nájdeme polohistorické prerozprávania víťazstva Izraelitov nad kanaánskym vodcom Siserom a v piatej kapitole sú tie isté udalosti prerozprávané v poetickej forme. Podobnú kombináciu nachádzame pri zobrazení prechodu cez Červené more (Ex 14 – predkladanie faktov, Ex 15 básnické stvárnenie udalosti). Okrem spomínaného príkladu celé knihy Starého zákona sú dobrým dokladom humanistickej kultúry (Izaiášova poézia, Jóbove dialógy, Kniha múdrosti¹⁰). Z Nového zákona je to Pavlova reč na areopágu, ktorá z rétorického pohľadu patrí k najkrajším častiam Nového zákona (Sk 17).

Pre humanistickú kultúru je Písmo jedno z najdôležitejších literárnych diel. Treba ho čítať a dať sa ním nadchnúť, hľadať krásu a hĺbku vyjadrení.

¹⁰ Je dôležité pripomenúť, že táto kniha patrí do katolíckeho kánonu rovnako ako knihy Makabejcov. Zatiaľ čo knihy Machabejcov sú odmietnutím helenistickej kultúry, Kniha múdrosti sa snaží predkladať starozákonnú múdrosť, používajúc slovník a štýl helenizmu.

Zástancovia tejto kultúry radi čítajú poéziu prorokov, Jóbov boj s Bohom a pod. Nájst' jednoznačné vysvetlenie niektorej state Písma znamená pre túto kultúru usilovať sa uchopiť tajomstvo, ktoré je svojou podstatou neuchopiteľné. Pochopiť poéziu znamená pochovať poéziu. Preto sa humanistická kultúra teší z mnohorakých interpretácií, rôznorodých biblických teológií, ktoré sa prostredníctvom Písma človeku otvárajú, lebo mu pomáhajú lepšie pochopiť tajomstvo Písma.

Dôležitosť dobrej rétoriky pri výklade Písma si uvedomovali už prví kresťania. Prvé výklady Písma sú silne poznačené alegorickými interpretáciami, medzi nimi dominovala Pieseň piesní. K najdôležitejším výkladom Písma poznačeným humanistickou kultúrou patria diela sv. Augustína a sv. Ambróza. Stredoveká mystika prekypovala poéziou inšpirovanou Písmom a ako príklad zo slovenskej literatúry 20. storočia môžeme uviesť básnickú zbierku *Vzbúrený Jób*, zbierky J. Silana a M. Rúfusa. Podľa Johna O'Malleyho prínos Druhého vatikánskeho koncilu nebol len v jeho nových ideách, ale aj v štýle, ktorý použil. Zatiaľ čo Tridentný koncil je typickým reprezentantom akademickej kultúry, Druhý vatikánsky koncil zanechal tento štýl a používa štýl humanistickej kultúry.

Umelecká kultúra

Podľa jednej legendy kyjevský princ Vladimír poslal v roku 988 emisárov, aby našli pravé náboženstvo. Keď prišli do Konštantínopolu a zúčastnili sa na liturgii v Hagia Sofia, vrátili sa domov a povedali: „Nevieme, či sme boli v nebi alebo na zemi, pretože toľká krása a majestáť sa nenachádza nikde inde na zemi. Nevieme to ani opísať. Len jedno vieme, že Boh tam prebýva medzi ľuďmi a že ich bohoslužba presahuje všetky iné bohoslužby, pretože nemožno zabudnúť na krásu tejto liturgie.“

Základom umeleckej kultúry je liturgia a v profánnej oblasti sú to divadlá, slávnostné ceremónie, ale aj hry a futbalové zápasy. Je to kultúra tanca, sôch, malieb, ikon, architektúry, kultúra posvätných a profánnych aktov, znakov a symbolov. Svätá omša ako jeden z najdôležitejších liturgických úkonov nie je len pripomienka, ale aj slávenie poslednej večere.

Aj umelecká kultúra si našla cestu do kánonu. Žiaľ, nemáme videozáznam starozákonných liturgií. Kniha Levitikus ako manuál kultových obradov je dostatočným sprievodcom cez komplikovaný svet starozákonných obiet. Ďalším príkladom sú symbolické úkony, ako požehnanie patriarchov, pochovanie Abrahámovej manželky Sary, vztýčenie posvätných kameňov

a pod. Archeologické vykopávky priniesli na svetlo rôzne liturgické predmety, jednoduché maľby, predmety zo slonoviny a iné umelecké predmety.

Táto kultúra prináša Písmo do liturgie a tam vidí jej pravé miesto. V liturgickom spoločenstve môže byť Písmo najlepšie pochopené. Výsledkom kontaktu umeleckej kultúry s Písmom nie je vedecký traktát, ale ikona, pašiové hry, pieseň, obraz. Písmo je zdroj inšpirácií *par excellence*.

Je dôležité si pripomenúť, že kresťanstvo sa zrodilo do rímskeho sveta, sveta divadiel, hier a verejných predstavení, malieb a sôch, krásnych palácov a chrámov. Kresťanstvo neváhalo dať sa inšpirovať týmto svetom. Jednoduché jedlá sa premenili na liturgiu, domáce cirkvi na chrámy a baziliky. Naše chrámy a múzeá sú preplnené obrazmi inšpirovanými Písmom, a dokonca v dobe negramotnosti to bolo práve maliarske umenie, ktoré sprostredkovávalo state Písma. Príkladom, ako táto kultúra ovplyvnila tradíciu výkladu Písma, je Caravaggiov obraz Obrátenia Svätého Pavla. V popredí obrazu je kôň, z ktorého Šavol spadol. Napriek tomu, že v Písme nie je spomínaný nijaký kôň, obraz Šavla padajúceho z koňa sa stal priam neoddeliteľnou súčasťou našej tradície.

II. Partneri alebo rivali

Tieto kultúry nezostali izolované v Stredozemnom mori, ale migrovali z prostredia do prostredia. Nachádzame ich v Rímskej a v Byzantskej ríši, v stredoveku a aj dnes na Slovensku. S novým prostredím nadobúdali nové formy. Dejiny európskej civilizácie sú svedkami rôznych typov spolužitia medzi týmito štyrmi kultúrami. Vzťahy oscilovali a stále oscilujú od partnerstva k pohrdaniu, od ignorovania až po otvorený boj. Ako príklad otvoreného boja medzi kultúrami môžeme uviesť spory o prorokovi Izaiášovi. V 18. storočí J. L. Isenbiehel predložil hypotézu, že výrok „a Panna počne a porodí syna“ (Iz 7,14) nemôže byť aplikovaný na Pannu Máriu. Pius VI. odsúdil Isenbiehelovu knihu, pretože obsahuje učenie „falošné, ohrozujúce, pohoršlivé, nebezpečné, pomýlené, ktoré napomáha heretickým bludom“ (EB 74). Pohrdanie akademického sveta všetkým, čo je spojené s vierou, a na druhej strane ironické poznámky kléru o nezmyselnosti a nebezpečnosti akademických štúdií sú príkladom pohrdania jednej kultúry druhou. Najčastejší prípad je však ignorovanie. Každá kultúra má tendenciu uzavrieť sa do svojho sveta a to, čo sa dozvie o druhej kultúre, sú veci často vytrhnuté z kontextu. Tak z jednej kultúry

penikajú do druhej len neúplné a často prekrútené informácie vzbudzujúce podozrenie. Aj úprimná snaha o používanie výsledkov jednej kultúry druhou často nerešpektuje kontext, v ktorom musia byť dané výsledky interpretované. Dôvodom nie je zlá vôľa, ale fakt, že na kompetentné používanie výsledkov je nevyhnutná dlhá formácia. Navyše, podľa Johna O'Malleyho, každá kultúra, ak chce pochopiť inú kultúru, musí si ju prispôbiť na svoj obraz a svoju podobu, t. j. musí ju transformovať do svojho štýlu¹¹. A tak nedostatok kompetentnosti a prenášanie výsledkov jednej kultúry do jazyka druhej je príčinou najčastejších nedorozumení. Dva príklady preberania vedeckých poznatkov (akademická kultúra) pre potreby prorockej kultúry ilustrujú tento postoj: Ak je Písmo inšpirované, tak musí mať vždy pravdu. Preto nachádzame komentáre, ktoré používajú niektoré výsledky modernej fyziky, aby dokázali, ako je možné, že Boh najskôr stvoril svetlo a až potom slnko. Prirodzene, ak sa tieto pseudoodborné štúdie dostanú do rúk skutočným fyzikom, tak vzbudzujú úsmev a ironické poznámky. Najčastejším príkladom selektívneho výberu informácií je používanie archeologických objavov, ktorými sa za každú cenu musí dokázať, že Biblia má predsa pravdu. Takéto selektívne a často nesprávne používanie archeologických dát viedlo k tomu, že súčasní archeológovia vytvorili samostatný odbor archeológia Blízkeho východu, ktorý je nezávislý od teologických fakúlt.

Cesty spolupráce

Prvá kapitola Knihy Genezis je veľmi vhodným príkladom, ktorý môže nielen ilustrovať problémy v interpretácii Písma, ale načrtnúť aj cestu možnej spolupráce. Doslovná interpretácia stvorenia sveta počas šiestich dní bola naštrbená Darwinovou teóriou evolúcie. Vedecký prístup k stvoreniu sveta, titul, na ktorý si nárokoval Darwinov primitívny model evolúcie, vyvolal silnú protireakciu, ktorá sa skončila sériou exkomunikácií zo strany Cirkvi a pohrdaním vedeckých kruhov klérom. Trvalo dlhé roky, kým obe strany našli spoločnú reč. Darwinov model musel byť zásadne zrevidovaný a nové chápanie

¹¹ Typickým príkladom je stretnutie akademickej kultúry s humanistickou alebo umeleckou: výsledkom je detailná príručka rétoriky alebo dejiny umenia. Ďalším kameňom úrazu komunikácie medzi jednotlivými kultúrami je používanie výsledkov jednej kultúry pre potreby inej kultúry.

inšpirácie Písma umožnilo, že Svätý Otec Ján Pavol II. sa pozitívne vyjadril o evolúcii.

V nasledujúcich odsekoch sa snažím ukázať, ako sa dá hermeneutický model štyroch kultúr uplatniť pri čítaní prvej kapitoly knihy Genezis.

Akademická kultúra a Gn 1

Akademickú kultúru charakterizuje kritický postoj a detailná analýza každého slova. Exegéti predovšetkým poukázali na celú sériu problémov, ktoré vznikajú, ak je text chápaný doslovne:

Problémy spojené s opisom stvorenia: Svet bol stvorený za šesť dní, čo protirečí všeobecne uznávaným modelom o vzniku a formácii sveta. Svetlo a rastliny boli stvorené skôr, ako Boh stvoril Slnko. Ako mohlo existovať svetlo, keď neexistovalo Slnko, ktoré ho produkuje? Ako mohli existovať rastliny, keď nemali svetlo Slnka potrebné na fotosyntézu?

Kozmologické problémy: Opis stvorenia odzrkadľuje starobylé kozmologické modely, ktoré dnes už nie sú udržateľné.

Rozdielne opisy stvorenia: Potom, čo Boh stvoril svet v Gn 1, v Gn 2,4b, Boh začína stvorenie odznovu. Okrem týchto dvoch opisov nachádzame v Starom zákone ešte iné zmienky o stvorení sveta: Ex 15; Iz 40 – 42; 45; Hab 3; Ž 18; 19; 24; 29; 33; 68; 93; 95; 104; Jób 38 – 41; Sir 43; Ekd 6.

Komparatívna analýza odhalila mnohé mytologické prvky, ktoré boli prítomné v mýtoch okolitých národov.

Interbiblické štúdiá poukázali na podobnosť medzi terminológiou používanou v Gn 1 a Lv 11, ktorá je kňazským manuálom, a tak tento opis bol datovaný najskôr do post-exilového obdobia (5. stor. pred Kr.) a teraz krátko pred exilom (7. a 6. stor. pred Kr.).

Kritický prístup akademickej kultúry predovšetkým pomohol jasne definovať pojmy: kozmogónia opisuje vznik vesmíru, antropogónia vznik človeka a teogónia opisuje vznik bohov (panteónu). Na rozdiel od týchto opisov, kozmológia je náuka o vesmíre a kozmická geografia je mapou vesmíru. Rozprávanie Gn 1 o vzniku sveta je kozmogonický text, nie kozmologický. Na druhej strane rozprávanie Gn 2 – 3 o stvorení sveta sa viac sústreďuje na človeka a môže byť pokladané za antropogonický text. Opis Gn 1 nie je teogonickým textom, lebo neopisuje vznik bohov, čo je jeden z veľkých rozdielov medzi biblickými a mimobiblickými textami.

Komparatívne štúdie s mimobiblickými opismi stvorenia sveta ukázali, že Gn 1 nesporne obsahuje mnohé narážky na kanaánske mýty, ako napr.

etymológia slova priepasť (*t^hóm*) a bohyně *tiamat*, morské príšery (*tannín*), ktoré majú rovnaký názov v Gn 1,21 a v kanaánskych mýtoch. Ďalej analýza starovekých mýtov o stvorení pomohla ich klasifikovať do nasledujúcich skupín.

Podľa matérie, z ktorej bol vesmír stvorený:

1. stvorenie z ničoho (ex nihilo),
2. stvorenie z chaosu,
3. stvorenie z kozmického vajíčka,
4. stvorenie ako produkt obcovania praotcov,
5. stvorenie ako splodenie pramatky (zem),
6. potápačské mýty (ponorenie sa do hĺbín a prinesenie kusa zeme).

Podľa typu aktivity:

1. stvorenie ako akt splodenia (prarodičia, zem-pramatka),
2. stvorenie ako výsledok prvotnej vojny (medzi bohmi),
3. stvorenie ako aktivity Boha (oddeľovanie neba od zeme, Boh hrnčiar),
4. stvorenie skrze slovo (Boh povedal).

Z tohto pohľadu Gn 1 patrí k opisom stvorenia sveta, ktoré predchádzal počiatočný chaos (beztvarosť symbolicky vyjadrená ako tma a voda). Podľa typu aktivity opísanej v Gn 1 stvorenie nie je výsledok kozmickej vojny, ale aktivity Boha skrze jeho slovo.

Štúdium ostatných biblických textov ukázalo, že v Starom zákone okrem tohto modelu stvorenia existovali ďalšie modely:

1. kozmická bitka (Ž 68; 89; Hab 3,8; Iz 27,1; Am 9,2-3; Jób 40 – 41),
2. stvorenie prvých ľudí (Gn 2 – 3),
3. Izaiášova tradícia (Iz 40,28; 45,7),

4. kňazský kódex (Gn 1),
5. múdroslovná tradícia (Prís 8,22-31).

Opis stvorenia v Gn 1 teda nie je jediným opisom a ani najstarším. Patrí do kňazského kódexu a vyjadruje predstavy, ktoré sa formovali v Izraeli pred exilom. Odzrkadľuje teológiu kňazských kruhov pred zánikom Júdskeho kráľovstva. Model, ktorý použili autori kňazského kódexu, môže byť znázornený schémou stavby domu:

Hrubá stavba

A. Prvý deň: SVETLO

B. Druhý deň: obloha, rozdelenie vôd

C¹. Tretí deň: more a zem

C². Tretí deň: rastliny

Dekorácia

A'. Štvrtý deň: SVETLÁ

B'. Piaty deň: vtáky na oblohe a ryby vo vodách

C^{1'}. Šiesty deň: zvieratá na zemi

C^{2'}. Šiesty deň: ľudstvo

C^{3'}. Šiesty deň: rastliny ako jedlo pre človeka

Z tohto pohľadu je stvorenie chápané ako postupný proces. V prvej sérii stvoriteľských diel Boh stavia základy: oddeľuje tmu od svetla (svetlo je symbolom života a spásy v kontraste s tmou, ktorá je symbolom smrti a chaosu) a vnáša poriadok do vôd (obloha je chápaná ako tuhá pogloba oddeľujúca vody). Len keď je beztvorosť (tma a vody) pod kontrolou, môže Boh dať formu: určiť hranice vodám a stvoriť suchú zem a rastliny. Táto hrubá stavba umožní, aby sa na oblohu zavesili svetlá, do vôd dali ryby a na suchú zem boli stvorené zvieratá a človek. Z pohľadu tohto modelu Slnko nemohlo byť stvorené pred oblohou, lebo by nemalo kam byť umiestnené. Oddelenie svetla od tmy a vôd nad oblohou od vôd pod oblohou bolo nevyhnutnou podmienkou Božej stvoriteľskej aktivity.

Akademická kultúra chápe Gn 1 ako primitívnu vedu, ktorá vyjadruje snahu človeka odpovedať na záhady ľudstva, vysvetliť pohyby hviezd, pôvod prírodných javov, človeka, zdôvodniť a vysvetliť poriadok vesmíru, ktorý

človek pozoruje. Výsledkom tejto snahy sú rôzne typy mýtov, vedeckých a pseudovedeckých opisov, z ktorých Gn 1 je jednou z najucelenejších predstáv.

Tieto poznámky sú ďaleko od celostnej štúdie Gn 1, ale umožňujú ukázať, ako môže akademická kultúra obohatiť chápanie tejto state. Hlavným úskalím tohto pohľadu ostáva otázka normatívnosti state. Ak Gn 1 predstavuje primitívnu kozmogóniu izraelského národa, ak však tento kozmogonický model je nahradený iným, modernejším, stráca svoju normatívnosť. Táto otázka je centrom pozornosti prorockej kultúry.

Prorocká kultúra

Prorocká kultúra pristupuje k Písmu predovšetkým ako k zjavenému Božiemu slovu, ktoré je autoritatívne pre veriacich. Toto slovo obsahuje múdrosť, ktorá ďaleko prevyšuje múdrosť tohto sveta.

Do sveta modernej exegézy Gn 1 vstupuje tento postoj pod názvom *charter position*. Otcami tohto modelu sú E. Durkheim a B. Malinowski. Podľa tejto interpretácie hlavným cieľom kozmogonických textov nie je načrtnúť základy kozmológie, ale predstaviť paradigmatický model sveta, vzťahov a morálneho života. Tento opis určuje piliere ľudského života: človek je stvorený a jeho stvoriteľom je Boh. Z toho vyplývajú základné paradigmy: Boh je jediným Stvoriteľom, jeho slovo je účinné a stvorenie je dobré. Ak je Boh jediným Stvoriteľom sveta, tak z toho vychádzajú dve základné pravdy: Boh Stvoriteľ je len jeden (monoteizmus), a nie celý panteón (polyteizmus), a svet vznikol ako akt Boha, a nie ako výsledok boja dvoch prvotných princípov (dualizmus). Boh existoval pred stvorením, a teda je nestvorený. Na druhej strane, tento opis určuje základné pravidlá pre stvorenia; ak ich stvorenia budú rešpektovať, tak budú existovať v súlade s pôvodným Božím plánom. Z tohto pohľadu opis stvorenia určuje hierarchiu sveta: Boh > človek > zvieratá > rastliny > neživý svet. Určuje úlohy, ktoré majú plniť jednotlivé stupne hierarchie, aby žili dobre, t. j. v zhode s Božím zámerom. Tak svetlá majú určovať dni a obdobia, vládnuť dňu a noci a osvetľovať svet, ale nie vládnuť človeku. Človek má vládnuť všetkému stvoreniu, ale nie Bohu, na ktorého obraz je stvorený. Boh určuje aj zákonité zdroje obživy pre jednotlivé stupne. Tento opis ďalej načrtáva základy morálneho života: spolužitie muž a žena a nie muž-muž alebo žena-žena. Určuje aj cieľ tohto zväzku: plodiť sa a množiť a naplniť zem. Dodržiavanie základných pravidiel je základom stvoriteľského poriadku. Ak základnou ideou kňazského opisu stvorenia je vnesenie poriadku

a hierarchie do sveta tmy a chaosu, tak nerešpektovanie týchto pravidiel privádza svet k prvotnému chaosu. Dôkazom je opis potopy, keď narušenie poriadku viedlo Boha k tomu, aby oľutoval, že stvoril človeka, a priviedol svet opäť k prvotnému chaosu: vody nad oblohu sa spojili s vodami pod oblohou.

Táto interpretácia Gn 1 nie je čitateľovi neznáma. Nachádzame ju v každej príručke dogmatiky a morálky, kde sa z Gn 1 odvodzujú základné dogmatické a morálne pravidlá, ktoré nachádzame ako argumenty v cirkevných dokumentoch, obežníkoch a homíliách.

Avšak tak ako akademický štýl, aj prorocký štýl má svoje úskalia. Hlavnou otázkou je určenie, ktoré biblické texty predstavujú paradigmatické modely a ktoré — ako napr. obetovanie zvierat, vyhubenie nevercov ostrím meča, kameňovanie za neveru a predávanie do otroctva — už nie sú normatívne. Táto otázka sa rieši v rámci prorockej kultúry záväzným vyhlásením cirkevnej autority.

Humanistická kultúra

Je charakteristická veľkými literárnymi dielami a heuréka-skúsenosťou. Má rada viaceré interpretácie a pekný štýl.

Prínos tejto kultúry do interpretácie Gn 1 môže byť najlepšie pochopený, ak ho porovnáme s modernými vedeckými pohľadmi na stvorenie sveta. Toto porovnanie berie do úvahy štyri oblasti: formu opisu stvorenia, kritérium pravdivosti, proces stvorenia, výsledok stvorenia.

Forma opisu stvorenia

Moderné knihy o vzniku vesmíru sa môžu rozdeliť na dva typy: odborné prírodovedecké publikácie a popularizačné knihy, ktoré sprostredkujú odborné poznatky širšiemu publiku. Tak v súčasnosti opisy stvorenia stvárňuje akademická kultúra a výsledkom sú monografie, články v odborných časopisoch a pod. Aký charakter má Gn 1? Výsledky exegetických analýz naznačujú, že Gn 1 môže byť interpretovaná ako kozmogonický traktát izraelského národa, a teda ako primitívna veda. Stopy starovekých kozmológií boli nesporne identifikované mnohými modernými exegetmi. Avšak synchronne metodológie poukázali aj na iný charakter Gn 1. Štrukturalistická analýza ukázala, že opis stvorenia je vytvorený na základe pevnej literárnej štruktúry, ktorá sa opakuje šesťkrát:

Formula stvorenia (1, 3-5):

- 1) *Oznámenie:* Tu povedal Boh:
- 2) *Príkaz:* „Bud' svetlo!“
- 3) *Splnenie príkazu:* a bolo svetlo. (doslovné splnenie príkazu)
- 4) *Vyjadrenie spokojnosti:* Boh videl, že svetlo je dobré;
- 5) *Vysvetlenie:* i oddelil svetlo od tmy. A Boh nazval svetlo „dňom“ a tmu nazval „nocou“.
- 6) *Číslo dňa:* A nastal večer a nastalo ráno, deň prvý.

Ďalej sa ukázalo, že opis stvorenia má vzostupný charakter a vrcholí v stvorení človeka. Lingvisticky je to zdôraznené množstvom slov, ktoré autor použil na opis stvorenia šiesteho dňa, kvalifikáciou „bolo to veľmi dobré“ a určitým členom, ktorý je pred číslovkou šesť. V stati boli rozoznané aj niektoré rétorické prvky, ako merizmus (nebo a zem; merizmus sa používa na vyjadrenie totality pomocou dvoch protikladov: deň a noc, zima a teplo, dobrí a zlí ľudia), obrazné vyjadrenia (svetlo a voda ako symboly beztvarosti), *inclusio* (opis stvorenia sa začína a končí spojením nebo a zem) a slovná hra (Boh si odpočinul je po hebrejsky *šābat* a názov soboty je po hebrejsky *šabbāt*).

Tieto prvky naznačujú, že literárny žáner opisu stvorenia v Gn 1 sa líši od vedeckého žánru použitého v súčasných vedeckých článkoch o vzniku vesmíru. V súčasnosti nie je zhoda medzi exegétmi v tom, akým literárnym druhom je Gn 1, ale zhodujú sa, že ide o literárne dielo v štýle lyrickej prózy.

Kritérium pravdivosti

Literárny druh, ktorý autor použil pri opise v Gn 1, určuje aj kritériá pravdivosti. Pre akademickú kultúru kritériom pravdivosti je empirická presnosť. Vedec má k dispozícii určité množstvo údajov a tie sa musia brať do úvahy pri tvorbe hypotézy, ktorá je testovaná novými údajmi. Ak predchádzajúci model je v rozpore s novými údajmi, model sa zreviduje alebo nahradí novou hypotézou. Pre humanistickú kultúru hodnota literárneho diela sa nemeria empirickou pravdivosťou, ale spadá do oblasti rozlišovania medzi dobrou a zlou poéziou alebo prózou. Takýto opis zdôrazňuje detaily, ktoré pre akademickú kultúru nemajú príliš veľkú hodnotu, a na druhej strane vypúšťa tie, ktoré sú rozhodujúce pre akademikov. Hlavným cieľom nie je podať

vedeckú štúdiu, ale osloviť čitateľa, viesť ho k zážitku, kontemplovať stvorenie, oceniť jeho krásu.

Opis procesu stvorenia

Stvoriteľské akty v Gn 1 sú opísané na spôsob ľudskej aktivity: Boh hovorí a stane sa, Boh vidí a je spokojný s tým, čo urobil, a Boh si nakoniec oddýchne po dobre vykonanej práci. Človek ako vrchol stvoriteľskej aktivity je stvorený na obraz Boží. Moderná akademická kultúra predstavuje vznik vesmíru ako hru neosobných fyzikálnych síl. V hre sú základné fyzikálne zákony, pravdepodobnosť, mutácie a pod.

Produkt stvorenia

V Gn 1 výsledkom stvorenia je ľudská spoločnosť, ktorá má určitú štruktúru a určitú organizáciu. Každý stupeň hierarchie má svoj cieľ. Pre moderného človeka výsledkom stvoriteľskej činnosti je astronomický svet (solárne sústavy), spoločnosť neberie do úvahy. Ak sa hovorí o živote, tak sa berie do úvahy život v najprimitívnejšej forme.

Tento náčrt ukazuje, že stať Gn 1 môže byť chápaná ako veľkolepý literárny opis. Jeho cieľom je priviesť čitateľa ku kontemplácii stvorenia, k heuréka-skúsenosti. Rôznorodé opisy stvorenia sveta prítomné v Starom zákone, z ktorých pre prorockú kultúru vyplývajú rozdielne a často navzájom si protirečiace teologické uzávery, nie sú problémom pre humanistickú kultúru. O láske vzniklo toľko básní, koľko podôb lásky básnici zažili. Tak ako sa láska nedá sputnať do jednej strofy, tak ani stvorenie nemožno vystihnúť jednou kapitolou. Nová heuréka-skúsenosť prináša nový pohľad a nový opis stvorenia.

Umelecká kultúra

Jednou z charakteristík umeleckej kultúry je liturgia, posvätný akt slávenia. M. Eliade je autorom idey o vzájomnom spojení mýtov s rituálmi. Táto teória je dnes známa pod názvom *myth-ritual hypothesis*. Hlavným príspevkom tejto školy bolo poukázanie na skutočnosť, že staroveké mýty, vrátane opisov stvorenia, neboli produktom osamotených básnikov, ale vznikli a prenášali sa v kultovom prostredí. Predstavitelia tejto školy dokonca tvrdili, že posvätné akty predchádzali mýty. Mýty vznikali pre kultové potreby. J. Smyth tvrdí, že najznámejší staroveký mýtus o stvorení sveta *Enuma Eliš* vznikol pre potreby slávnosti zvanej *Akitu*.

Analýza Gn 1 nesporne odhaľuje viaceré prvky, ktoré naznačujú spojenie tejto state s liturgiou: stvorenie sveta sa udialo za sedem dní a stvorenie vrcholí sobotou; svetlá sú na určovanie sviatkov a stráží, formuly požehnaní sú typické pre liturgické akty; používanie slova druh je charakteristické pre definovanie obiet v Starom zákone (Lv 11). Exegéti sa nezhodujú v názore, počas akého sviatku bol text Gn 1 recitovaný a ktorý sviatok stál pri zrode tohto textu.

Liturgické prvky identifikované v Gn 1 dovoľujú chápať opis stvorenia ako jeden veľký liturgický akt. Z Božích úst vychádza Božie slovo a požehnanie. Na konci stvorenia Boh slávi sobotu ako deň, ktorý je zasvätený, oddelený od ostatných dní. Človek je stvorený na Boží obraz, aby napodobňoval tento prvotný liturgický akt. Človek plodí deti na svoju podobu, ako Boh stvoril človeka na svoju podobu. Človek naplňa zem, ako Boh naplnil zem, a siedmy deň človek zasväťí, tak ako ho Boh zasvätil. Denný a ročný režim človeka je chápaný ako jedna veľká liturgia, ktorej hlavné sviatky určujú Slnko, Mesiac a hviezdy.

Záver

Analýza modelu štyroch kultúr a jeho ilustrácia na príklade Gn 1 ukázala, že tento model je vhodný na porozumenie prístupov k Písmu. Každý z prístupov obohatil chápanie tejto state a dovoľuje vzájomnú komunikáciu výsledkov medzi jednotlivými kultúrami. Predchádzajúce časti tiež ukázali, že každá kultúra je prítomná v kánonickej forme Písma a je neoddeliteľnou časťou katolíckej tradície. Z tohto dôvodu vylúčenie ktorejkoľvek kultúry pri interpretácii Písma znamená vylúčenie určitých častí Písma a jednej časti našej tradície.

Dnešný exegéta stojí pred labyrintom vedeckých a polovedeckých prístupov, ktorých dokonalé zvládnutie presahuje dĺžku jedného ľudského života. Tento model môže pomôcť orientovať sa medzi rôznorodými exegetickými metodológiami. Na druhej strane autor si je plne vedomý, že je to len model, ktorý nemôže zahrnúť všetky prístupy k Písmu. Väčšina výkladov Písma nemôže byť kategoricky zaradená do jednej alebo druhej kultúry, ale často obsahujú prvky viacerých kultúr.

V úvode svojej knihy si John O'Malley kladie otázku, či je možné písať o kultúrach bez toho, aby ich opisoval z pohľadu určitej kultúry. O'Malley

uznáva, že jeho kniha je napísaná z pohľadu humanistickej kultúry, v ktorej bol vychovávaný. Podobne aj autor prekladá tieto state do svojej kultúry a prispôsobuje si ich na svoj obraz a svoju podobu. Poznanie, v ktorej kultúre sa človek pohybuje, mu umožňuje pochopiť nielen štýl, ktorým pristupuje k Písmu, ale pochopiť aj štýl a problémy tých, ktorí k Písmu pristupujú z pohľadu inej kultúry.

Bibliografia

- HAYES, John H. (general editor): *Dictionary of Biblical Interpretation*. 1. Vol. A–J, Nashville : Abington Press, 1999. 653 s. ISBN 0-687-05531-8.
- KLEMM, David E.: Hermeneutics. In: HAYES, John H. (general editor): *Dictionary of Biblical Interpretation I*, 1999, 497-502.
- O'MALLEY, John W.: *Four cultures of the west*. Cambridge, MA : Belknap Press of Harvard University Press, 2004. 261 s. ISBN 0674014987.
- RINDOŠ, Jaroslav: *Exegetický kľúč k Pentateuchu*. Bratislava : Teologická fakulta Trnavskej univerzity, ²2000. 176 s. ISBN 80-7141-315-1.
- WELLHAUSEN, Julius: *Die Composition des Hexateuchs und der historischen Bücher des Alten Testaments*. Berlin : Walter de Gruyter & Co., ⁴1963. 373 s. Archiv-Nr. 32 23 631.

Zhrnutie

V tomto článku je navrhnutý nový hermeneutický model interpretácie Svätého písma, je inšpirovaný celoživotným dielom amerického historika J. W. O'Mallyeho, ktorý navrhol interpretovať dejiny kresťanskej civilizácie v Európe zo štyroch pohľadov – štyroch kultúr. Prvá kultúra, prorocká, vidí Písmo ako inšpirované slovo Božie. Druhá, akademická, chápe Sväté písmo ako objekt vedeckých štúdií. Tretia, humanistická, vníma Písmo ako zdroj pre meditáciu a inšpiráciu. Nakoniec, štvrtá, umelecká, pristupuje k Svätému písmu ako k zdroju inšpirácie pre umelecké diela. Všetky štyri kultúry sa nachádzajú už v samotnom Písme a tvoria neoddeliteľnú časť kresťanskej tradície. V druhej časti je tento model aplikovaný na Gn 1. Autor analyzuje problémy a vývoj chápania tejto kapitoly a ukazuje, ako tento model môže prispieť k porozumeniu a riešeniu napätia v exegéze a teológii.

Summary

This article proposes a new hermeneutical model of the interpretation of the Scripture. This model is inspired by lifelong works of J. W. O'Malley, who suggested interpreting the history of the Christian civilization in Europe from four points of view – the four cultures. The first, i.e. prophetic culture projects the Scripture as an inspired word of God. The second, academical culture understands the Sacred Scripture as an object of scientific studies. The third, humanistic culture assumes the Scripture to be a source of meditation and inspiration in ancient and modern literature. Finally, the fourth, artistic culture approaches the Scripture as a source of inspiration in artwork. All four cultures can be already found in the Scripture itself and present an inseparable part of Christian tradition. In the second part, this model is applied to Gen 1. The author interprets the problems and development of understanding of this chapter and shows how this model can contribute to understanding and solving tensions in exegesis and theology.

Peter Dubovský SJ
Panská 11
P.O.Box 173
814 99 Bratislava
pdubovsky@gmail.com